

Bosma, U., Giusti-Cordero, J.A., Knight, G.R. (eds.), *Sugarlandia Revisited. Sugar and Colonialism in Asia and the Americas, 1800 to 1940* (International studies in social history 9; New York, Oxford: Berghahn books, 2007, 233 blz., €37,50, ISBN 978 1 84545 316 9).

Dit is een opmerkelijk boek. Er is namelijk best veel geschreven over de suikerplantages in de Cariben en ook over de suikerplantages in Zuidoost-Azië maar zelden of nooit zijn die twee takken van geschiedschrijving bijeengebracht en met elkaar verbonden zoals in deze bundel geschiedt. Deze onorthodoxe aanpak levert het inzicht op dat er onverwacht vele overeenkomsten waren in de wijze waarop de suikerondernemingen een eigensoortige plaatselijke elite deed ontstaan in zowel Oost als West. Daarnaast betogen de drie redacteurs dat de conventionele tegenstelling tussen 'oud' suiker in de Nieuwe Wereld (Cariben) vóór 1900 en 'nieuw' suiker in de Oude Wereld (Zuidoost-Azië) na 1900 een vertekening van de werkelijkheid is. Ze vervroegen de caesuur van c. 1900 tot c. 1800 en lanceren daarmee een transitieperiode waarin beide vormen van suikercultuur belangrijk waren en bovendien nauw gelieerd raakten aan het Westers kolonialisme op dat moment. Hiermee maakt deze vrij kleine bundel een belangwekkende bijdrage tot de historiografie van suiker in de wereldgeschiedenis. Dit wordt nog eens onderstreept door een vriendelijk voorwoord van de hoogbejaarde Sidney Mintz die reeds een halve eeuw geleden artikelen deed verschijnen over suiker op Puerto Rico.

Het interessantste hoofdstuk is zonder meer de uitgebreide algemene inleiding, een gezamenlijke productie van de drie redacteurs. Hierin wordt het theoretische raamwerk gegeven, inclusief tal van tegenstellingen: twee werelddelen, twee tijdperken van kolonialisme, economie tegenover cultuur, centrum tegenover periferie (plus nog een betreffende de organisatie van de productie die niet goed uit de verf komt).

De bundel kent een zeker Javacentrisme. Vijf van de acht *case studies* gaan over Java in de negentiende of vroeg-twintigste eeuw terwijl twee van de overige drie betrekking hebben op Cuba, al dan niet in vergelijking met Puerto Rico. Voor de dwarsverbanden moet de lezer naar de algemene inleiding.

Aan de hand van de Engelse suikerplanter Thomas Edwards geeft Roger Knight een indringend beeld van hoe ter plaatse in Pekalongan aan Java's noordkust een aparte nieuwe elite ontstond gebaseerd op suikerbelangen die geworteld was in de inheemse samenleving. Waarom ging Thomas Edwards niet terug naar Shropshire na afloop van zijn contract? Was het omdat hij zijn Javaanse gezin niet kon meenemen en ook niet wilde achterlaten? Deze microgeschiedenis wordt getransponeerd naar een algemeen beeld van elitevorming, wederom in Pekalongan, in een bijdrage van Knight en Arthur van Schaik.

Yogyakarta krijgt bijzondere aandacht. Sri Margana, de enige Indonesische auteur en onlangs gepromoveerd aan de Leidse universiteit, is de moeilijk toegankelijke archieven van de Paku Alam (aanpalende en minder belangrijke dynastie naast de sultans van Yogyakarta) ingedoken om nieuw primair

materiaal boven water te halen. Ulbe Bosma schetst de grote lijnen van de suikerindustrie in het sultanaat Yogyakarta tussen 1830 en 1914 en concludeert in het voorbijgaan dat de beroemde suiker crisis van 1884 daar in elk geval geen belangrijke caesuur is geweest. Bosma is bijzonder geïnteresseerd in de banden tussen de plantage-eigenaren en het koloniale bestuur en kan in dat verband het niet nalaten om kritiek te geven op Taselaars dissertatie uit 1998 zonder veel argumenten aan te dragen.¹

De Spaanse bourgeoisie was getalsmatig en economisch machtiger op Cuba dan op Puerto Rico en dit is, aldus Jorge Ibarra, van grote betekenis geweest in hoe de suikerelite zich opstelde. Een aardige illustratie daarvan wordt curieus genoeg gevonden in Manuel Barcia's hieraan voorafgaande *case study* van suiker op Cuba tussen 1790 en 1820: de plaatselijke suikerelite vond een bondgenoot in het Spaanse koloniale bestuur in haar strijd tegen Britse pogingen om de slavenhandel om zeep te helpen.

De niet ingevoerde lezer vraagt zich wellicht af waar de titel op dit goed verzorgde volume op slaat. Waar ligt Sugarlandia? Reeds op een vroeg moment, in de algemene inleiding, zetten de drie redacteuren uiteen dat dit woord aanvankelijk uitsluitend verwees naar de door suiker sterk bepaalde samenleving op het Filippijnse eiland Negros. Maar in hun optiek is *sugarlandia* veel meer – het is symbool geworden van wat suiker in zowel de Cariben als Zuidoost-Azië teweeg bracht in de plaatselijke samenleving. Het is dan ook zeer passend dat Juan Giusti-Cordero in het laatste hoofdstuk Puerto Rico met juist Negros vergelijkt, de enige *case study* in het boek die zowel de Cariben als Zuidoost-Azië bestrijkt. Spaans of Amerikaans kolonialisme, concludeert de Caribische mederedacteur, dat maakte op Negros en Cuba niet bijster veel uit. De afstand tot Java is dan wel gegroeid maar dat is misschien niet zo erg na het voorgaande Javacentrisme.

J. Thomas Lindblad, Universiteit Leiden (thomaslindblad@hotmail.com)

¹ Arjen Taselaar, *De Nederlandse koloniale lobby. Ondernemers en de Indische politiek, 1914-1940* (Leiden 1998).

Dingemanse, C., *Rap van tong, scherp van pen. Literaire discussiecultuur in Nederlandse praatjespamfletten (circa 1600-1750)* (Dissertatie Utrecht 2008, Hilversum: Verloren, 2008, 400 blz., ISBN 978 90 8704 042 0).

In deze Utrechtse dissertatie analyseert de neerlandica Clazina Dingemanse eenenveertig 'praatjespamfletten' uit de vroegmoderne periode. Met die term 'praatjespamfletten' verwijst de auteur naar pamfletten waarin enkele fictieve personages in de directe rede discussiëren over actuele onderwerpen. (Daarbij stelt zij aan het materiaal de eis dat de term 'praatje' zelf in de titel moet voorkomen. Het is een wat merkwaardig criterium, dat sterk doet denken aan reclameslogans als 'Rang is alleen Rang als er Rang op staat'. De verschillen en overeenkomsten met andere publicaties uit de bredere categorie van 'gesprekspamfletten' blijven op deze manier enigszins onduidelijk.) Het corpus kwam tot stand op basis van de Knuttelcatalogus. Een telling van het aantal pamfletten per jaar leverde een aantal 'piekjaren' op, en van die piekjaren zijn alle 'praatjespamfletten' bekeken. Zoals begrijpelijk weerspiegelt de keuze daarmee een aardig overzicht van bewogen jaren uit de vaderlandse geschiedenis: 1618-1619, de periode rond het midden van de zeventiende eeuw, het jaar 1672, enzovoort, tot 1747-1748. De auteur richt zich echter meer speciaal op drie perioden: 1650, 1672 en 1747-1748.

Het aardige van de dissertatie ligt in de poging de relatie tussen literaire vorm en actuele inhoud te achterhalen. Tot nu toe worden pamfletten vaak primair gezien als dragers van historische informatie, en niet (mede) als literaire publicaties. Dingemanse analyseert de literaire opbouw van de pamfletten en wil laten zien hoe de auteurs met allerlei retorische kunstgrepen hun boodschap aan de man brengen. Daartoe maakt ze een onderverdeling in drie typen praatjespamfletten, gekenmerkt door wat zij noemt 'genuanceerde mobilisatie', 'gesloten informatie' en 'gesloten kritiek'. Meer in het algemeen wil ze een antwoord geven op de vraag of de discussiecultuur in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw in de richting van het harmoniemodel opschoof. De analyse bestaat voor de gekozen jaren telkens uit twee elementen: een overzicht van de historische gebeurtenissen in het desbetreffende piekjaar en een overzicht van opbouw en argumentatiestructuur van de praatjespamfletten uit dat jaar. De conclusie luidt dat het type 'genuanceerde mobilisatie' reeds dominant is in het piekjaar 1650, maar overheerst in het jaar 1672, terwijl het in 1747-1748 vrijwel afwezig is. In dat laatste jaar overheerst het type 'gesloten kritiek', dat in 1650 nog zo goed als ontbrak. Hieruit leidt Dingemanse af dat de pamfletten in 1747-1748 inderdaad meer harmonie en algemene overeenstemming over uitgangspunten en doelstellingen vooronderstellen dan in eerdere perioden.

Over de opzet van deze studie en de geldigheid van de conclusies valt intussen nog flink wat te discussiëren. De kleine aantallen pamfletten die voor elk van de gekozen jaren konden worden bestudeerd, laten enigszins zinvolle conclusies in feite niet toe. Dit geldt des te meer omdat uitgerekend de piekjaren bestudeerd zijn. Wie een indruk wil geven van de ontwikkelingen in